

A korlátolt felelősség grammatikája
Szabolcsi Anna
New York University
20 éves az Elméleti nyelvészet szak, 2010 nov. 25-27

Anti-koreferencia: a kötőmódú mellékmondat névmási alanya nem utalhat vissza a mátrixbeli propozicionális attitűd hordozójára:

- (1) Azt akarom, hogy meghívjad Marit.
- (2) * Azt akarom, hogy meghívjam Marit.
- (3) Nem tervezem, hogy meghívjam Marit. (a kötőmódot a tagadás váltja ki, koref. OK)

Bizonyos esetek felmentést kapnak a tilalom alól:

- (4) Azt akarom, hogy jó helyet kapjak.
- (5) Azt akarom, hogy egészséges legyek.
- (6) Azt akarom, hogy élve jussak ki innen.
- (7) Azt akarom, hogy megnyerjem az egyik díjat.
- (8) Azt akarom, hogy bekerüljek a csapatba.
- (9) Ha azt akarod, hogy velünk gyere, viselkedj rendesen.

Farkas 1992: Anti-koreferencia akkor áll fenn, ha az attitűdhordozó szándékosan hozza létre a mellékmondati eseményt (RESP, azaz felelősségi viszonyban van vele). Ilyenkor, ha az adott nyelvben és adott attitűd-ige környezetében lehetséges infinitívusz, azt kell használni:

- (10) Meg akarom hívni Marit.

Tehát: ha nincs felelősség (vagy nincs infinitívusz), nincs anti-koreferencia.

Félre: a franciában és az olaszban a felelősség nélküli esetek nem kapnak felmentést, pl.

*Je veux que je reçoive de bonnes notes, *Je veux que je sois en bonne santé

Állítás: a felelősség hiányának (korlátoltságának) van lexikális vagy szerkezeti megtettesítője.

Szabolcsi 2002, 2004: a pozitív polaritást követelő kifejezések (PPI) -- vagy, valami, stb. -- nem fordulnak elő a “közeli” tagadás közvetlen hatókörében, kivéve, ha a cselekvés szándéktalan:

- (13) Ne csukjad be az ajtót vagy az ablakot! `vagy egyiket, vagy másikat ne`
- (14) Ne bántsad meg Marit vagy Katit! OK `egyiket se`
- (15) Ne törjél össze valamit! OK `semmit`
- (16) Nem akarok felhívni valakit. `valakit nem`
- (17) Nem akarok megbántani valakit. OK `senkit`

Farkas terminológiájával: nincs felelősség.

Valóban rendszeres a megfelelés?

- (18) a. Milyen jó sziklák! Gyere, másszunk föl és ugorjunk le!
Nincs kedvem. Nem akarok leugrani sehonnan.
⇒ # Nem akarom, hogy leugorjak.
- b. Szép kilátás nyílik ezekről a sziklákról. Gyere, másszunk föl és nézzünk körül!
Magasságiszonyom van. Nem akarok leugrani valahonnan.
⇒ Nem akarom, hogy leugorjak.
- (19) a. Nyugodtan rábízhatod a tálalást. Nem akarok megdézsmálni semmit.
⇒ # Nem akarom, hogy megdézsmáljam az ételt.
- b. Ne bízd rám az ételt, nagyon éhes vagyok. Nem akarok megdézsmálni valamit.
⇒ Nem akarom, hogy megdézsmáljam az ételt.
- (20) a. Nyugodtan adj a kezembe élesre töltött fegyvert. Nem akarok lelőni senkit.
⇒ # Nem akarom, hogy lövöldözzek.
- b. Vegyétek el tőlem a fegyvert, részeg vagyok! Nem akarok lelőni valakit.
⇒ Nem akarom, hogy lövöldözzek.

A PPI elfogadhatósága és a felelősség közt nincs közvetlen összefüggés. A PPI-t az menti meg, ha a tagadás szerkezetileg távol van tőle, vagy operátor ékelődik közéjük.

- (21) Nem tudtam, hogy meghívtál valakit. OK két finit tagmondat
- (22) Nem akarok mindig meghívni valakit. OK `nem > mindig > valakit`

Valószínű magyarázat: a felelősség korlátolt voltának hangalak nélküli “véletlenül” vagy más hasonló tartalmú operátor (“valamilyen eseményt okozza, hogy”) felel meg.

Ez az operátor vagy szerkezeti távolságot teremt, vagy közbeékelődésével megvédi a PPI-t.

Hasonló deskriptív megfelelések találhatók pl. az oroszban és a lengyelben:

- (23) * Chcę , żebym odwiedziła rodzinę.
`Azt akarom, hogy meglátogassam a rokonokat`
- (24) Nie chcę , żebym się rozchorowała / spadła.
`Nem akarom, hogy beteg legyek / leessek`
- (25) Nie chcę kogoś odwiedzić.
`Nem akarok meglátogatni valakit` `senkit`
- (26) Nie chcę kogoś obrazić.
`Nem akarok megbántani valakit` `senkit`
- (27) Nie chcę kogoś zabić.
`Nem akarok megölni valakit [részegségemben]` `senkit`
`Nem akarok megölni valakit [békés vagyok]` `senkit`

Farkas 1992. On obviation. In: Szabolcsi & Sag, szerk., Lexical Matters, CSLI.

Szabolcsi 2002. Hungarian disjunctions and positive polarity. In: Kenesei & Siptár, szerk., AtoH 8.

Szabolcsi 2004. Positive polarity – negative polarity. Natural Language and Linguistic Theory 22.